

METAFORA CAPULUI ÎN TOPONIMIE. PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA VĂILOR BISTRA ȘI SEBEȘ (CARAȘ-SEVERIN)

Diana BOC-SÎNMĂRGIȚAN
(Universitatea de Medicină și Farmacie „Victor Babeș” din Timișoara)

sinmarghitan@yahoo.fr

Head Metaphor in Toponymy. A Special Look at the Toponyms of Bistra and Sebeș Valleys (Caraș-Ceverin County)

Between names of places and the life of the people who inhabit a particular region there is a close connection, a fact reflected in the language of the speakers who have lived and live in a territory continuously. Toponymy is directly or indirectly dependent on the common language system, through anthroponymy. The two sides – denominative and connotative – of the metaphor in the toponymic domain in discussion here turn it into a figure of speech often used both in the common and in the specialized language. The aim of this trope is to fill the gap created by the absence of precise terms meant to describe, as exactly as possible, the surrounding geographic realities. Part of nature, the body easily lends itself to representation in the names of geographical forms. The present paper aims to analyse microtoponyms that constitute metaphors based on elements from the semantic sphere of the head. Such toponyms are numerous in the area where the beautiful Bistra and Sebeș Valleys are located; they mainly represent position in relation to certain points of reference, being created on the basis of analogy. According to their structure, they can be classified into simple and compound. The origin of these appellatives must be sought among the speakers, which gives us important information about the history as well as the ancient material and spiritual culture of the inhabitants of these lands.

Keywords: *metaphor; head; microtoponymy; Bistra and Sebeș valleys*

Numele de locuri, adevărate iscoade ale istoriei unei comunități, sunt cele care ne informează asupra trăirilor interioare, a interpretărilor subiective, a constatărilor, a întregului fel de viață tradițional al unui popor. În lipsa unor termeni concreți sau mult prea abstracți și insuficient clarificați, localnicii recurg la un univers familiar lor în denumirea realităților geografice care-i înconjoară. Parte a naturii, corpul își găsește ușor reprezentarea în denumirea formelor geografice. Lucrarea de față își propune spre analiză microtoponime care trimit la sfera semantică a capului. Acestea nu sunt puține în perimetrul frumoaselor văi Bistra și Sebeș și redau în principal poziția față de soare, față de anumite repere, față de alte toponime, față de casa proprietarului etc., fiind create pe baza unei analogii. Acest principiu al apropierii stă la baza teoriei metaforei, pe care am putea să o definim drept o comparație prescurtată sau subînțeleasă, având ca element distinctiv lipsa morfemului comparativ, ceea ce îi sporește puterea de evocare. Este de înțeles de ce o găsim adesea în limbajul curent, precum și în cel specializat, toponimic, în discuție aici. Problema metaforei în toponimie a fost dezbătută și uneori inexact explicată¹, generând de-a lungul timpului o serie de dezbateri.

¹ După unii cercetători, acest fenomen al metaforizării s-ar produce doar la nivelul lexicului, nu și la nivel toponimic, adică în momentul denominației propriu-zise, în timp ce alții prezintă această chestiune în mod contradictoriu, v. Burci 2012: 251-260.

Metafora în toponimie

Metafora se află între preocupările de studiu a numeroși lingviști¹ interesați de limbajele de specialitate. Element de bază al creației terminologice, ea a fost îndelung dezbătută și definită din diverse perspective (v. și Avădanei 1994: 12-13).

Ornament estetic, dar și mijloc esențial al cunoașterii, servind limbajul în scopuri definitorii și fiind un mijloc de învățare și de înțelegere a unor concepte abstracte², metafora își găsește ușor locul în rândul discursului specializat. Acoperind „lacunele unui sistem lingvistic în criză de termeni pentru noile realități” (Roventța-Frumușani 2000: 126), metafora, ca mijloc lingvistic și stilistic, îi permite omului să-și exprime percepția față de natura exterioară, să informeze deci, să explice și să convingă în același timp.

Configurația variată a reliefului de care se bucură această zonă a condus la un număr ridicat de apelative topice, peste 3500. Originea lor trebuie căutată cel mai adesea în glosarul altor științe sau în limbajul uzual, trădând atitudinea „subiectivă a poporului față de lumea fizică înconjurătoare, cum vede el lucrurile în mijlocul cărora trăiește și cum reacționează lingvistic atunci când nevoia de a le distinge unele de altele îi cere să le dea un nume” (Iordan 1963: 312). Apariția lor în vocabularul specializat presupune un proces de metaforizare, prin care diferite aspecte ale solului sunt puse în legătură directă cu realitățile imediate și bine-cunoscute subiectului vorbitor. Noțiuni concrete, familiare, termenii anatomici au dat naștere unor construcții metaforice care în timp și-au pierdut valoarea figurativă, ajungând să descrie cât mai exact diferite forme de relief. Între termenii metaforici întrebuințați, bună parte s-au dovedit a fi cei care fac trimitere către *câmpul semantic al capului*. Odată intrați într-un alt domeniu de activitate, cel geografic aici, aceștia ajung slujitorii fideli ai unor noi realități, nu înainte însă de a urma un lung fenomen de abstractizare și generalizare.

Metafora capului în toponimia văilor Bistra și Sebeș

Expuse analizei lingvistului, toponimele își dau jos haina timpului și, fără a simți pudoarea, transmit simpatetic în cuvinte simple idei, simțiri, întreaga expresivitate lingvistică a fiecărui localnic la contactul cu lumea ce-l înconjoară. „Animal metaforizant” (Blaga 1994: 41), omul simte chemarea poetică și vibrează la fiecare provocare pe care i-o oferă natura. El percepe lumea fizică, universul ce-l înconjoară ca pe o prelungire a spațiului său lăuntric și de aici armonizarea cu sine e imediată și firească. Este cunoscut faptul că termenii care denumesc părțile corpului uman aparțin celui mai stabil fond de cuvinte³ al unei limbi. Acești termeni exprimă noțiuni concrete ale unui univers nemijlocit omului și este cât se poate de firesc ca ei să fie

¹ Vezi în idem, *ibidem* trimerile la bibliografia de specialitate.

² Rodica Pânzaru, în *Metafora și textualitatea: probleme de interpretare și traducere* – teză de doctorat, sublinia faptul că „în momentul în care se face o analogie a unui lucru cu altul, se scoate în evidență o caracteristică suplimentară a lui” (*apud* Burci 2012: 252).

³ Cuvintele din această categorie sunt preponderent de origine latină. Despre persistența acestor nume s-a vorbit în nenumărate rânduri, încă de la începutul secolului trecut. Adolf Zauner, de pildă, în lucrarea *Die romanischen Namen der Körperteile. Eine onomasiologische Studie*, apărută în „Romanische Forschungen”, nr. 4, 1903, p. 339-530, constată că terminologia corpului uman se caracterizează printr-o mare stabilitate. Cu o documentare materială bogată, bazată pe cunoașterea și interpretarea critică a contribuțiilor anterioare, vine și lucrarea lui Nicolae Felecan, *Terminologia corpului uman în limba română*, lucrare de referință în cercetarea onomasiologică, apărută în 2005 la Cluj-Napoca, Editura Argonaut.

„antrenați într-un raport semantic, logic” (Eremia 2006: 9) cu realitățile geografice înconjurătoare.

Toponimele care redau poziția față de diverse repere au la bază apelative ce trimit și spre câmpul semantic al capului. În zona noastră de interes, aceea a frumoaselor văi străbătute de râurile Bistra și Sebeș, principalii afluenți ai Timișului, astfel de termeni sunt productivi și se referă la: *bot*, *buză*, *cap*, *cioc*, *cioculeț*, *corn*, *cornuțel*, *cucui*, *gură*, *cică*, *față* sau *frunte*.

Apelativul *cap*¹ este preluat prin metaforă de la sensul de bază ‘extremitatea superioară a corpului omenesc sau cea anterioară a animalelor, unde se află creierul, principalele organe de simț și orificiul bucal’, ‘extremitate, parte extremă cu care începe sau se sfârșește ceva’ (DEX), ajungând să desemneze partea superioară a unui deal, munte etc. În vocabularul limbii comune, cuvântul *cap* se încadrează în fondul activ, provenind din latinescul *caput* (DA).

În perimetrul localităților anchetate apelativul nu are o arie prea mare de răspândire: *Capu de Bou* (RusM) – ‘deal’, *Capu Dealului* (Prev) (Băț) (Crn) (Mal) – ‘deal cu pădure’, *Capu Satului* (Măr) – ‘deal’, *Capu Măgurii* (M) – ‘munte’, *Capu Luncii* (Iaz) – ‘deal’.

*Bot*², sinonim al lui *cap*, are sensul de ‘partea anterioară a capului unor mamifere, cuprinzând gura (și nasul)’ (DEX). Conform DELR, entopicul mai înseamnă: ‘partea dinainte, lungăreață a unei ridicături’, ‘cioc, ca un cârlig’, ‘muchie de deal’, ‘vad de adăpat vitele’, ‘loc de scaldă’, ‘baltă mai adâncă’ (Arbănași 2002: nota 27), iar DEX dă următoarele explicații ‘umflătură, cucui; obiect rotund, în general, sau extremitate rotunjită’. Cu cel din urmă sens, apelativul compune următoarele nume topice: *Botu lu Boșcai* (Bor) – ‘deal cu pădure de foioase’, *Botu Drăcsinului* (OR) – ‘deal’.

Buză, preluat cu sens metaforic având sensul de ‘marginea de deasupra (subțiată) a unui deal, a unui pisc etc.’ (DA), intră în alcătuirea multor toponime românești (vezi Iordan 1963: 19, v. și DTB, I: 150; DTRO, I: 413; DTRM, I: 377; TTRT (Sălaj): 51; TTRT (Valea Hășdății): 32). Toponimele au la bază termenul de substrat *buză* ‘fiecare dintre cele două părți carnoase care mărginesc gura și acoperă dinții’ (DEX), (v. și Brâncuș 1983: 52). La noi, apelativul compune numele de loc *Buza Nedeei* (PoiMr), (Dlc) – ‘munte’, (Mal) – ‘pajiște alpină’, (Măr) – ‘pășune alpină’.

Entopicul *cică* (pl.), variantă a lui *chică*, având sensul de ‘părul de pe cap’ (DEX), ‘coadă, păr împletit în coadă’, dar și ‘mătase de porumb’ (informație din anchetă), poate fi preluat prin metaforă, având sensul de ‘creastă de deal’, ‘vârf de deal împădurit’ (v. DTB, II: 47; DTRO, II: 94). Apelativul apare în: *La Ciși* (Zer) – ‘drum spre izlaz’.

Deși destul de productiv în Banat, Oltenia, Muntenia și Transilvania (cf. DTB, II: 61; DTRO, II: 107-108; DTRM, II: 106; Loșonți 2000: 37), apelativul *cioc* ‘partea anterioară, terminală, lunguiață și cornoasă a capului păsărilor, care înlocuiește sistemul dentar; plisc, clonț’ (DEX), ‘partea dinainte a vârfului, ascuțită la capăt’ (informație din anchetă) nu a cunoscut o răspândire prea mare în localitățile anchetate: *Ciocu Ascuțita Mare* (Obr) – ‘vârf de deal’, *Ciocu Ascuțita Mică* (Obr) – ‘vârf de deal’, *Ciocu Văii* (Glb) – ‘pădure de foioase și conifere’. Apelativul *ciocă*³, varianta feminină a lui *cioc* (ca și *ciot-cioată*, *hop-hoapă* (Loșonți 2000: 169); *horn-hoarnă* (*Ibidem*: 170-171); *jomp-joampă* (*Ibidem*: 177-178); *scoc-scoacă* (*Ibidem*: 181),

¹Toponime având la bază entopicul *cap* sunt destul de răspândite pe întreg teritoriul românesc, cf. Iordan 1963: 19; DTB, II: 7-8; DTRO, II: 41-45; Frățilă 2002: 58; Homorodean 1980: 145; Loșonți 2000: 36; DTRM, II: 22-25; TTRT (Sălaj): 53-54; TTRT (Valea Hășdății): 34.

² Pentru nuanțarea sensului acestui entopic, v. DTB, I: 112; DTRO, I: 354; Ioniță 1972: 17; DTRM, I: 321-322; TTRT (Sălaj): 44.

³ Pentru și mai multe sensuri, precum și aria sa de răspândire, v. Densusianu 1915: 59; Iordan 1963: 35, 464, 475, 541; DTB, II: 56-57; Frățilă 2002: 62; Ioniță 1982: 30, 31, 34; Loșonți 2000: 38.

intră în componența a numeroase nume topice din zonele de deal, de munte sau chiar de câmpie (cf. Oancă 1996: 134, 160). În Banat, Oltenia, Muntenia (v. MDGR, II: 407-408; DTRO, II: 103-106; DTRM, II: 100), precum și în sud-vestul Transilvaniei (v. Homorodean 1980: 122) este cunoscut cu sensul de ‘deal’, ‘înălțime’, ‘vârf de deal’ (DA); ‘vârf de munte sau de deal’ (DLRM). La noi, apelativul compune nume de locuri precum: **Cioaca** (Mal) – ‘deal ascuțit’, **Cioaca Ariei** (OR) – ‘deal’, **Cioaca cu Gardu** (Bcv) – ‘deal cu pădure de amestec’, **Cioaca cu Mesteceni** (Băț) – ‘vârf de deal’, **Cioaca cu Piatră** (M) – ‘culme de deal în Hodinț’ ‘î un vîrv p_etrós întră Șîpot și Hođinț’, **Cioaca Dălmii** (Zăv) – ‘deal cu fânețe’, **Cioaca Hotarului** (Măr) – ‘deal’, **Cioaca Înaltă** (Bcv) – ‘deal’, **Cioaca lu Ciuroń** (OR) – ‘deal’, **Cioaca lu Hașeganu** (OR) – ‘deal’, **Cioaca Mare** (Glb), (Dlc) – ‘deal împădurit’, **Cioaca Mică** (Glb), (Dlc) – ‘deal împădurit’, **Cioaca Modușului** (Bcv) – ‘deal’, **Cioaca Plăiuțului** (Prev) – ‘deal’, **Cioaca Popii** (Băț) – ‘cunună de deal’, **Cioaca Straului** (Dlc) – ‘deal’, **Cioaca Tarnița** (OR) – ‘deal’, **Cioaca Varnițelor** (Obr) – ‘deal împădurit’, **Cioaca Viezurilor** (Prev) – ‘deal’, **Cioacele** (M) – ‘pășune montană între golurile alpine Măgura și Zănoaga’, **La Cioacă** (Bcv) – ‘pădure de fag pe un loc abrupt în masivul Țarcu’, (TRu)– ‘gol alpin’, **Pârâu de la Cioace** (Obr) – ‘pârâu, izvorăște de sub Vârful Ascuțita Mare și se varsă în Vârciorova’.

Ciuculeț ‘înălțime’, v. *cioculeț* < *cioc* cu sens entopic + suf. *-ul(eț)* (cf. DTB, II: 69) apare în: **Ciuculețu** (PoiMr) – ‘munte’.

Apelativul **corn**¹, preluat prin metaforă de la sensul de bază ‘(la animalele cornute) fiecare dintre cele două excrescențe de pe osul frontal al rumegătoarelor’ (DEX), a proliferat în doar câteva nume de locuri în localitățile noastre, ajungând să însemne ‘vârf de munte, deal’, ‘capăt’: **Cornu** (Bcv) – ‘fânețe în partea de sus a satului’, **Cornu Dealului** (Obr) – ‘vârf de deal cu pădure de foioase’, **Dealul Cornu** (Var) – ‘deal calcaros’.

Apelativul **cornuțel**, diminutiv, ‘corn mic de animale’, prin metaforizare a ajuns să desemneze o parte mai înaltă a unui deal sau munte, dezvoltând în zona anchetată următoarele nume topice: **Cornuțelu Mare** (TRu) – ‘deal’, **Cornuțelu Mic** (TRu)– ‘deal’, **Cornuțel** (TRu)– ‘deal cu fânețe’, **Culmea Cornuțelului** (Dlc) – ‘deal’.

Cucui² ‘umflătură la cap provocată de lovirea cu un corp tare’, ‘moț de pene pe cap la unele păsări’ (DEX) s-a dovedit productiv în Banat, Oltenia și Muntenia (cf. DTB, II: 149-150; Ioniță 1972: 22; DTRO, II: 261-262). Prin comparație, acesta a ajuns să desemneze în zona anchetată sensul de ‘vârf de deal sau deal cu vârful rotund’ (DA): **Cucuiu cel Nalt** (Bor) – ‘deal cu pădure de foioase’, **Cucuiu Cetățelii** (Car) – ‘deal’, **Cucuiu lu Mateș** (TRu)– ‘deal’, **Cucuiu lu Râc** (Bor) – ‘deal cu pădure de foioase’, **Cucuiu lu Viga** (Bor) – ‘pășune împădurită’, **Cucuiu Satului** (Bor) – ‘pășune împădurită’, **Cucuiu Pleșii** (Car) – ‘vârf de munte’, **Cucuiu Țândării** (Bor) – ‘deal cu pădure de foioase pe malul pârâului Borlova Mare’, **În Cucui** (Măr) – ‘vârf de deal’.

Apelativul **față**, desemnând ‘partea anterioară a capului omului și a unor animale, formată din oasele faciale, maxilarul superior și inferior, acoperite de mușchii faciali’, ‘partea dinainte a corpului’ (DEX), va ajunge prin analogie să însemne ‘partea expusă a oricărui obiect, lucru’ (DA). Termenul e folosit în opoziție cu *dos*, fie pentru evitarea omonimiei, fie cu valoare substantivală, preluat prin metaforă, și are sensul de ‘partea dealului sau a muntelui întoarsă spre soare sau spre miazăzi’ (DA, v. și DTB, IV: 10; DTRO, III: 7; TTRT (Valea Hășdății): 53; TTRT (Sălaj): 119- 121, 130-131; Frățilă 2002: 83, Ioniță 1982: 47; Iordan 1963: 138, 152, 165).

¹ Cu privire la originea apelativului *corn* având sensul de ‘vârf’, M. Homorodean e de părere că acest sens s-ar fi dezvoltat de la cel de ‘excrescență osoasă’ (< lat. *cornu*) (Homorodean 1971: 285).

² Apelativul apare sporadic în toponimia Munteniei (cf. DTRM, II: 197), iar pentru Transilvania TTRT (Sălaj): 91 înregistrează un singur nume de loc de la apel. **cucuiuș* < *cucui* + suf. *-uș*.

În toponimia noastră folosirea lui e recurentă, identificând-se realități geografice precum: *Dealul Feței* (RusM) – ‘deal’, *Fața* (Mal) – ‘deal’, *Fața Albinii* (Bor) – ‘față cu pădure de foioase’, *Fața Bisăricuței* (M) – ‘față cu pădure de fag și brad pe dealul Prodanei, în apropiere de Culmea Bisăricuței’, *Fața Bordului* (Bor) – ‘față de deal cu pădure de amestec’, *Fața Borlovii Mari* (Bor) – ‘față cu pădure de foioase’, *Fața Borloviței* (Bor) – ‘față cu pădure de foioase’, *Fața Boului* (Rusț) – ‘față de deal cu fânețe’, *Fața Cocinului* (Zăv) – ‘parte de deal cu fânețe’, *Fața Craiului* (Bor) – ‘gol alpin în Muntele Mic’, *Fața cu Mesteceni* (Bcv) – ‘față de deal’, *Fața Curmăturii* (Bcv) – ‘parte de deal cu fânețe’, *Fața Dabului* (Băț) – ‘fânețe la marginea satului’, *Fața de la Mijlocu Plaiului* (Bor) – ‘față cu pădure de foioase’, *Fața de la Gura Văii* (Măg) – ‘față de deal’, *Fața de la Valea Mare* (Măg) – ‘față de deal’, *Fața Dealului de către Apa Mare* (Bcv) – ‘față de deal cu fânețe’, *Fața Dealului Mare* (Băț) – ‘față de deal cu fânețe’, *Fața Dealului Negru* (Bcv) – ‘față de deal cu fânețe’, *Fața din Valea Lupului* (Măg) – ‘față de deal’, *Fața Goală* (Bor) – ‘față cu pădure de foioase și fânețe’, *Fața Hotarului* (Măg) – ‘față de deal’, *Fața Lungă* (Măg) – ‘deal’, *Fața Jurmii* (Bor) – ‘față cu pădure de foioase’, *Fața Lazurilor* (M) – ‘poiană, pădure și pășune de brazi pe versantul drept al Nermeșului’, *Fața lu Bălaci* (Bor) – ‘față cu pădure de foioase’, *Fața lu Can* (Bor) – ‘pășune alpină’, *Fața lu Izvoarele* (Măr) – ‘față cu fânețe’, *Fața lu Mischie* (Bor) – ‘față cu fânețe’, *Fața lu Pascu* (Bor) – ‘față cu fânețe’, *Fața lu Pemu* (Bor) – ‘față cu pădure de foioase’, *Fața lu Râc* (Bor) – ‘față cu fânețe’, *Fața lu Sămenica* (Bor) – ‘pășune’, *Fața lu Șuşui* (Var) – ‘fânețe’, *Fața lu Vreme Ră* (Var) – ‘fața cu fânețe’, *Fața Malingii* (Bcv) – ‘față cu pădure’, *Fața Mare* (Băț) – ‘fânețe în Valea Mânea’, *Fața Măgăzânii* (Bor) – ‘față cu pădure de foioase și conifere’, *Fața Măgurii* (Măr) (PoiMr) – ‘partea estică a Măgurii’, *Fața Mărului* (Băț) – ‘față de deal cu fânețe’, *Fața Miuțoanii* (Bor) – ‘față cu pădure de foioase și conifere’, *Fața Neamțului* (Bcv) – ‘față de deal cu pădure’, *Fața Nevoii* (Bor) – ‘gol alpin’, *Fața Orlii* – (Bor) – ‘față cu pădure de amestec’, *Fața Pietroasă* (Măg) – ‘față de deal’, *Fața Pietroșiței* (Bor) – ‘față cu pădure de foioase’, *Fața Pleșii* (Vos) – ‘față de deal cu fânețe’, *Fața Popii* (Bcv) – ‘față de deal cu pădure’, *Fața Plopilor* (Bor) – ‘parte de deal’, *Fața Sebeșelului* (Bor) – ‘pășune împădurită’, *Fața Sub Pleșii* (Vos) – ‘față de deal cu fânețe’, *Fața Uzinii* (Bor) – ‘față cu pădure de rășinoase’, *Fața Văii Dalciului* (Dlc) – ‘față de deal cu fânețe’, *Fața Vărățicii* (Bor) – ‘pădure de foioase’, *Fața Velica* (VMg), (Cir) – ‘față de deal cu fânețe’, ‘față de deal cu fânețe’, *Fața Voiegilor* (Bcv) – ‘față de deal cu fânețe’, *Fața Voinii* (Bor) – ‘față cu pădure de foioase și conifere’, *Fața Zlăgnii* (Bor) – ‘grădinile sătenilor’, *Față* (Zăv) – ‘deal cu fânețe’, *Fețele Malingii* (Bcv) – ‘față de deal’, *Fețe* (Dlc) – ‘coastă cu teren arabil’, *Fețele Mari* (VB) – ‘față de deal în Padeș’, *Izvoru de la Fața Craiului* (Bor) – ‘izvor, izvorăște de sub Brazii lu Borca și se varsă în Pârâu Craiu’, *Izvoru de la Fața Orlii* (Bor) – ‘izvor, izvorăște de la locul numit Fața Orlii și se varsă în Borlova Mare’, *În Față* (Bor), (Var) – ‘fânețe’, ‘teren în pantă cu fânețe și pomi fructiferi’, *Ogașu de la Fața Slătînii* (TRu) – ‘pârâu, izvorăște de sub Măgură și se varsă în Slatina’, *Pe Față* (Vos) – ‘teren arabil’, *Sub Față* (Zăv) – ‘teren în pantă cu fânețe’.

De la sensul apelativului *frunte* – ‘partea superioară a feței ... (la animale) partea dinaintea a capului, imediat deasupra ochilor’ (DEX), formele de relief denumite astfel vor desemna ‘partea din față a unui deal sau munte’ (DA, v. și DTB, IV: 67-68; DTRO, III: 101; TTRT (Valea Hășdății): 58; TTRT (Sălaj): 133-134; Ioniță 1982: 75, 160, 168). În zona văilor Bistra și Sebeș, am înregistrat doar două nume: *Fruntea Goală* (Băț) – ‘frunte de deal cu pădure și fânețe’, *Frunțile lu Lulă* (Bor) – ‘pădure de foioase’. Slaba frecvență a acestui termen vine să sublinieze o dată în plus că acesta face parte, ca și alți termeni anatomici, de altfel, dintr-un „vocabular disponibil” alcătuit din cuvinte cu frecvență mică, uzuale însă și utile în orice epocă.

Apelativul *gură*¹, de la sensul de bază, acela de ‘cavitate din partea anterioară și inferioară a capului omului și animalelor’ (DEX), a ajuns să desemneze ‘capătul văii, sfârșitul văii sau al unui pârau’ (Ioniță 1972: 26), fiind sinonim al lui *răstoacă* în opinia lui Iordan. În zona noastră apelativul intră în componența următoarelor nume de locuri: *Dosu de la Gura Văii* (Măg) – ‘deal’, *Fața de la Gura Văii* (Măg) – ‘deal’, *Gura Balotii* (PoiMr) – ‘loc cu fânețe’, *Gura Bălăanii* (M) – ‘fânețe naturale în partea de jos a izvorului Balana, tocmai în locul de vărsare’, *Gura Bălții* (Glb) – ‘fânețe’, *Gura Bistrii* (Bcv) – ‘loc unde iese Bistra din munți’, *Gura Borlovii* (Bor) – ‘pădure și izlaz’, *Gura Borloviții* (Bor) – ‘pădure’, *Gura Bratonii* (Iaz) – ‘deal de unde izvorăște Bratonea’, *Gura Cătămarului* (RusM) – ‘parte de sat’, *Gura Ciubrii* (Ciut) – ‘locul de vărsare în Vâneța’, *Gura Cocinului* (Vos) – ‘izlaz’, *Gura Craiului* (Bor) – ‘pădure de unde izvorăște pâraul Craiu’, *Gura Găina* (Var) – ‘izlaz’, *Gura Gropii* (Var) – ‘izvor’, *Gura Jgheabului* (Cir) – ‘fânețe’, *Gura Măloasei* (Bor) – ‘pășune împădurită’, *Gura Merii* (Vos) – ‘vale cu apă’, *Gura Modușului* (Bcv) – ‘deal’, *Gura Nedeei* (Glb) – ‘deal’, *Gura Negrii* (RusM) – ‘deal’, *Gura Ogașului* (VB) – ‘vale îngustă și pârau’, (Măg) ‘teren agricol’, *Gura Pârâului* (Zăv) – ‘fânețe’, *Gura Părinții* (Zăv) – ‘fânețe’, *Gura Pelanului* (Zăv) – ‘fânețe’, *Gura Pietroasei* (Bor) – ‘deal’, (Mal) – ‘vale deschisă’, *Gura Plaiului* (Bcv) – ‘fânețe’, *Gura Popii* (Băt) – ‘parte de sat’, *Gura Remeții* (Bcv) – ‘loc de vărsare a pâraului Remetea’, *Gura Scorilei* (PoiMr) – ‘deal’, *Gura Șucului* (PoiMr) – ‘loc cu fânețe’, *Gura Tarniței* (Bcv) – ‘pădure de rășinoase’, *Gura Tihobului* (Ciut) – ‘deal cu pădure’, *Gura Uliței* (Vos) – ‘râscruce de drumuri’, *Gura Văii* (Zăv) – ‘fânețe’, *Gura Văii Cerbului* (M) – ‘locul de vărsare a Văii Cerbului în Nermeș’, *Gura Văii Lupului* (TRu) – ‘pădure’, *Gura Zbegului* (Bcv) – ‘deal’, *În Gura Uliței* (Mal) – ‘râscruce de patru drumuri’, *La Gura Porcului* (RusM) – ‘deal’, *Ogașu cu Cleanț în Gură* (TRu) – ‘pârau, izvorăște din Culmea Lazului și se varsă în Măloasa’.

Din punct de vedere structural sau tipologic, numele topice ce trimit spre câmpul semantic al capului, în discuție aici, se împart în *simple* și *compuse* (*sau analitice*). Din prima categorie fac parte nume de locuri precum *Fața* (Mal), *Fete* (Dlc), *Cornu* (Bcv) etc., care individualizează locul fără a avea nevoie de elemente suplimentare. În toponimia văilor Bistra și Sebeș, categoria toponimelor simple este destul de bine reprezentată, știut fiind faptul că preferința numelor simple se îndreaptă spre zonele accidentate ce caracterizează această zonă. Tot aici ar intra și toponime precum *La Ciși* (Zer) sau *La Cioacă* (Bcv), pentru că în acest caz prepoziția nu adaugă termenului pe care îl însoțește un alt sens, așa cum se întâmplă cu acele toponime precedate de prepoziții precum: *deasupra*, *de către*, *după*, *între*, *pe sub*, *peste*, prepoziții care, odată alipite termenului în discuție, fac trimitere spre un alt referent (v. Frățilă 2002: 203).

În limba română, un mijloc productiv de formare a toponimelor îl constituie derivarea cu sufixe (cf. Bureștea 1994: 24-34; Suflețel-Moroianu 1990: 282-304). Pe lângă sensul de ‘obiect mic’, diminutivele ne comunică printr-un singur cuvânt și sentimente de dragoste, de simpatie, de compătimire. Nuanța afectivă a unor toponime precum: *Cornuțelu* (Mare) (TRu), *Ciuculețu* (PoiMr) mărește gradul de expresivitate a acestor derivate, atribuindu-le o anumită funcție stilistică².

¹ Pentru frecvența apelativului în toponimie, precum și pentru alte sensuri, v. DTB, IV: 147-152; DTRO, III: 180-188; TTRT (Valea Hășdății): 63-64; TTRT (Sălaj): 154-156; Ioniță 1972: 26, Ioniță 1092: 30, 75, 130, 170, 233; Iordan 1963: 71-73, 326, 408, 453; Frățilă 2002: 94; Frățilă 2004: 43.

² În această situație nu mai avem a face cu diminutive propriu-zise, ci cu diminutive formale, false, aparente, v. discuția referitoare la acest aspect la Frățilă 2002: 190-192. Iorgu Iordan remarcă existența a trei categorii de

Numărul toponimelor compuse este mult mai mare la nivelul microtoponimiei. Datorită numărului mare al elementelor lor componente care redau cu mai mare exactitate și mai complet particularitățile microobiectelor, acestea sunt mai clare pentru vorbitori, putând fi mai ușor localizate și identificate (cf. Bolocan 1977: 621-629). Raportul dintre determinant și apelativ se face în funcție de natura determinantului, care poate să fie: **apelativ** (iar în acest caz va exprima o caracteristică a locului: *Fruntea Goală* (Băț), *Fața Pietroasă* (Măg), *Fața Uzinii* (Bor) etc.), **toponim** (iar în acest caz va exprima apartenența sau poziționarea: *Gura Bistrii* (Bcv), *Fața Zlăgnii* (Bor), *Izvoru de la Fața Craiului* (Bor) etc.) sau **antroponim** (iar în acest caz se va exprima un raport de proprietate: *Frunțile lu Lulă* (Bor), *Cucuiu lu Mateș* (TRu) etc.).

De multe ori, relația dintre entopic și determinant est illogică, astfel, în *Cucuiu Pleșii* (Car), *Fața Pleșii* (Băț), antroponimul *Pleșa* a ajuns, prin conversie toponimică, să preia funcția entopicului *deal*, înlocuindu-l. Presupunem că inițial numele locului a fost **Cucuiu/Fața Dealului Pleșii*, iar mai apoi, din dorința de simplificare, localnicii l-au numit simplu – *Cucuiu/Fața Pleșii*. Astfel de exemple sunt numeroase în zona anchetată, așa cum se poate observa și din exemplele de mai sus.

Reprezentând o parte integrantă a toponimiei românești, toponimele din zona văilor Bistra și Sebeș au fost culese prin anchete directe și succesive, apelându-se în egală măsură și la lucrările de toponimie (dicționare, monografii, articole, studii), la culegeri de documente, la lucrări istorice și memorialistice, ghiduri, planuri etc. Vocabularul microtoponimic ce trimite spre sfera semantică a capului, în discuție aici, subliniază strânsa relație dintre om și mediul înconjurător. Aceste apelative nu sunt puține în localitățile noastre și redau în principal poziția față de soare, față de anumite repere, față de alte toponime, față de casa proprietarului. Parte a naturii, corpul își găsește ușor reprezentarea în denumirea formelor geografice. Principiul apropierii stă la baza teoriei metaforei, forța de evocare a acestui trop făcând-o prezentă atât la nivelul limbajului curent, cât și la cel toponimic. Originea apelativelor care stau la baza formării acestor nume trebuie căutată în graiul viu al vorbitorilor și ține de „limbajul afectiv sau expresiv” (Eremia 2006: 9), oferindu-ne informații importante în legătură cu istoria sau vechea cultură materială și spirituală a locuitorilor acestor meleaguri.

Referințe bibliografice:

- ARBĂNAȘI, M. 2002: *Structura semantică a apelativelor din zona submontană a Mehedințiului*, in „Studii și cercetări de onomastică”, nr. 7, p. 133-172.
- AVĂDANEI, Ștefan 1994: *La început a fost metafora*, Iași, Editura Virginia.
- BLAGA, Lucian 1994, *Geneza metaforei și sensul culturii*, București, Editura Humanitas.
- BOLOCAN, Gh. 1977: *Nume de locuri compuse*, in „Studii și cercetări lingvistice”, XXVIII, nr. 6, p. 621-629.
- BRÂNCUȘ, Grigore 1983: *Vocabularul autohton al limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- BURCI, Iustina 2012: *Metafora în toponimie*, in „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C.S. Nicolăescu-Plopșor»”, nr. XIII, Craiova, p. 251-260.
- BUREȚEA, Emilian N. 1994: *Valori ale unor sufixe în toponimie*, in idem, *Contribuții la studiul toponimiei românești*, Craiova, Editura Universitaria, p. 24-34.
- DENSUSIANU, Ovid 1915: *Graiul din Țara Hațegului*, București, Editura Librăriei Socec, 1915.
- EREMIA, Anatol 2006: *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, Editura Știința.
- FELECAN, Nicolae, *Terminologia corpului uman în limba română*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut.
- FRĂȚILĂ, Vasile 2004: *Cercetări de onomastică și dialectologie*, Timișoara, Editura Excelsior Art.
- FRĂȚILĂ, Vasile 2002: *Studii de toponimie și dialectologie*, Timișoara, Editura Excelsior Art.

derivate diminutive: diminutive propriu-zise, diminutive ca mijloc de diferențiere lingvistică, diminutive care indică relația spațială dintre două obiecte (Iordan 1963: 479).

HOMORODEAN, Mircea 1971: *Note de toponimie*, in „Cercetări de lingvistică”, XVI, nr. 2, p. 285-287.
 HOMORODEAN, Mircea 1980: *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
 IONIȚĂ, Vasile 1972: *Glosar toponimic Caraș-Severin*, Reșița, Ed. Casa Corpului Didactic.
 IONIȚĂ, Vasile 1982: *Nume de locuri din Banat*, Timișoara, Editura Facla.
 IORDAN, Iorgu 1963: *Toponimia românească*, București, Editura Academiei.
 LOȘONȚI, Dumitru 2000: *Toponime românești care descriu forme de relief*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.
 OANCĂ, Teodor 1996: *Probleme controversate în cercetarea onomastică românească*, Craiova, Scrisul Românesc.
 ROVENȚA-FRUMUȘANI, Daniela 2000: *Argumentarea. Modele și strategii*, București, Editura All.
 SUFLEȚEL-MOROIANU, Rodica 1990: *Aspecte ale derivării cu sufixe în toponimia bănățeană*, in *Studii de onomastică*, V, Cluj Napoca, p. 282-304.
 ZAUNER, Adolf 1903: *Die romanischen Namen der Körperteile. Eine onomasiologische Studie*, in „Romanische Forschungen”, nr. 4, p. 339-530.

Dicționare:

DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, București, I, 1913 ș.u.
 DELR = Gh. Bolocan, Elena Șodolescu-Silvestru, *Dicționarul entopic al limbii române*, in „Studii și cercetări de onomastică”, I, 1995, p. 67-101; II, 1996, p. 179-239.
 DEX = *** *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei, 1998 ș. u.
 DTB, I = Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, I (A-B), Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1984.
 DTB, II = Rodica Suflețel, Viorica Goicu, *Dicționarul toponimic al Banatului*, II (C), Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1985.
 DTB, IV = Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, IV (F-G), Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1986.
 DTRM, I, II = Nicolae Saramandu (coord.), *Dicționarul toponimic al României. Muntenia*, vol. I, II, București, Editura Academiei, 2005, 2007.
 DTRO = Gh. Bolocan (coord.) *Dicționarul toponimic al României. Oltenia*, Craiova, Editura Universitaria, I-II, 1993; III, 2001; IV, 2003; V, 2004; VI, 2006; VII, 2007.
 MDGR = G. I. Lahovari, C. I. Brătianu, Grigorie G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, București, I-IV, 1898-1902.
 TTRT (Valea Hășdății) = Dumitru Loșonți, Sabin Vlad, *Tezaurul toponimic al României: Transilvania (TTRT): Valea Hășdății*, Editura Academiei, București, 2006.
 TTRT (Sălaj) = Dumitru Loșonți, Sabin Vlad, *Tezaurul toponimic al României: Transilvania (TTRT): județul Sălaj*, București, Editura Academiei, 2006.

Sigle pentru localitățile anchetate

Băuțar = (Băț)	Iaz = (Iaz)	Rusca Montană = (RusM)
Borlova = (Bor)	Măgura = (Măg)	Ruschița = (Rusț)
Bucova = (Bcv)	Mal = (Mal)	Turnu Ruieni = (TRu)
Caransebeș = (Car)	Marga = (M)	Valea Bistrei = (VB)
Cicleni = (Cic)	Măru = (Măr)	Vama Marga = (VMg)
Cireșa = (Cir)	Obreja = (Obr)	Var = (Var)
Ciuta = (Ciut)	Ohaba = (O)	Voislova = (Vos)
Cornișoru = (Crn)	Oțelu Roșu = (OR)	Zăvoi = (Zăv)
Dalci = (Dlc)	Poiana Mărului = (PoiMr)	Zervești = (Zer)
Glimboca = (Glb)	Preveciori = (Prev)	Zlagna = (Zg)